

ПОЈАМ МАНЕВРА

Суштину оног што означава маневар можемо наћи још у најраније време, заправо од онда откад постоји организовано вођење рата. Тебански војсковођа Епаминонда формирао је „коси поредак“ са најјачим груписањем на левом крилу, чиме је створио и одредио тежиште битке. Он на тај начин најпре туче Спартанце, а затим и обједињене Атињане и Спартанце. Александар Македонски умешно повезује дејства коњице и пешадије стварајући тежиште тамо где то ситуација захтева, обично погодним груписањем снага изврсне коњице и на тај начин туче своје противнике у низу битака. И Ханибал је на сличан начин извео низ класичних маневара у Италији. Поред овога у историји има још низ примера из којих се јасно види да су и војсковође најстаријих времена биле проникле у суштину маневра (мада је сам термин „маневар“ новијег датума) и да су га знали умешно примењивати.

Када се у епохи ратова Фридриха Великог појавио термин „маневар“, он је тада искључиво означавао спретно извођење усмерених покрета на бојишту ради довођења главних снага према једном или другом боку противника. Другим речима, умешним постројавањем и покретима у току боја — битке вршена су наткриљавања и обухвати противника, што је обично доносило крупне резултате. Сам појам „маневар“ је временом даље еволуирао, знатно се мењао — проширивао, тако да данас — поред покрета — обухвата и многе друге елементе на основу којих се размишљањем, процењивањем и доношењем закључака о датој ситуацији ствара замисао о томе како треба извести бој или битку. То значи да командант, након добро процењене ситуације, одлучује како ће најкорисније употребити и ставити у дејство све те елементе и како ће их њиховим најцелисходнијим комбиновањем повезати у јединствену акцију ради постизања одређеног циља. Ти елементи су углавном садржани у снагама и средствима којима командант располаже у одређеној ситуацији. Но, ради погоднијег разматрања, ове снаге и средства су у теорији разложене на посебне тактичке елементе: ватру, покрет и удар, и то на основу посматрања тих снага и средстава у функцији за време њихове тактичке примене.

За разлику од елемената ситуације, коју чине сви објективно постојећи, али команданту делом познати а делом непознати фактори у датом времену и простору, елементи маневра (ватра, покрет и удар)

су већ дати команданту у облику снага и средстава којима он делује и утиче на ту ситуацију. Али, да би се схватили место, значај и улога појединих елемената у оквиру маневра, покушаћу да их посебно размотрим, бар у најосновнијим цртама.

У савременим условима *ватра* претставља један од основних елемената маневра. Она је производ савременог наоружања — артиљерије, авијације, тенкова, као и пешадије која данас обједињује многобројна ватрена средства за блиску и даљну борбу. Неутралисањем и уништавањем противника, она омогућава покрете и припреме за вођење боја, а затим подржава и обезбеђује сва дејства до постизања решења. То је веома снажно средство којим командант у сваком моменту може да изрази своју вољу у току боја, тј. да у врло кратком року готово сваки циљ на бојишту и његовој позадини обаспе уништавајућом ватром, без обзира на дан и ноћ и атмосферске услове.

Груписањем снага и средстава, које проистиче из усвојене идеје маневра, регулише се и најцелисходнија примена ватре, а концентрацијом њеног највећег и најважнијег дела на тежишту, односно просторији где ће произвести највећи учинак у односу на постављени циљ боја, изражава се њена улога као елемента маневра.

Размере које ће ватра још постићи не могу се сагледати, јер је технички процес примене атомске енергије још у зачетку, иако први опити са неким врстама оружја најављују велике резултате.

Покрет уствари претставља померање, односно кретање снага и средстава као носиоца ватре и удара. Покретом се те снаге и средства доводе у изабране рејоне, а одатле у току боја воде одређеним правцем на коме ће се извршити удар са циљем да се одређени простор савлада за што краће време и са што мање губитака. То је условило стварање брзих, у првом реду крупних оклопних јединица разних врста, чиме је учињен крупан корак у смислу веће слободе покрета на бојишту. Но, и поред таквих јединица, покрети се морају обезбеђивати ватром која уништава и неутралише противника, или се морају вршити прикривено (под заштитом ноћи, невремена, покривеног земљишта), нарочито код оне стране која је слабија у ватреним средствима и муницији. Међутим, стварање брзих (моторизованих и мотомеханизованих) јединица изазивали су и савремени услови борбе који данас захтевају знатно већу брзину извршења не само тактичких, него у још већој мери оперативних покрета. Оне су, поред тога, способне да створе изненађење, да изврше брзу концентрацију и прегруписавање, да брзо и благовремено интервенишу и да врше ефикасно гоњење и отступање. Због тако велике покретљивости (која још није достигла своју кулминацију) повећана је маневарска способност јединица у тактичким и оперативним размерама, а, с друге стране, тиме је и маневар знатно добио у брзини, темпу и замаху. Транспортивање јединица ваздушним путем већ је обогатило маневар и по облику и по садржини. Сада се за најкраће време могу пребацити крупне јединице на велика отстојања и у било коју страну. „Вертикалним маневром“ може се припремити и извести удар из позадине, без претходног фронталног пробоја или ризичних обилазака. На овоме се,

свакако, неће стати, али је питање да ли ће тај развој ићи на то да се основни састав модерне армије оспособи за ваздушни транспорт. Већ се врше напори који треба да омогуће да се сви већи покрети изводе независно од сувоземних комуникација, те да се транспорт и снабдевање врше ваздушним путем. Ово ће бити један од фактора који отвара нове могућности савременог боја и пружа повољне услове за нове тактичке и оперативне поступке. Само се поставља питање да ли ће се и тада задржати садашње значење појмова „бок и позадина“ ако се омогући пребацивање и снабдевање јединица било где у односу на фронт и ако то постане нормалан облик маневра? Армија САД већ испитује предност и недостатке овога и опитни резултати много обећавају.¹⁾

Према идеји маневра, покрет се може изводити разним правцима и према разним странама основног објекта према коме се дејствује. Ту се обично појављују три карактеристична облика маневра: пробој, обухват и обилазак, и то како у нападу тако и у одбрани (противудар снагама у резерви). Дакле, и у нападу, као и у одбрани, код сваког од ових облика истиче се правац покрета, којим се сопствене главне снаге (садржане у ватри и удару) доводе у најповољнији положај и однос према непријатељском објекту против кога дејствују: на фронт — пробојем, на бокове — обухватом и према позадини — обиласком. Међутим, у савременом рату се појавио и четврти облик „маневар одозго“ ваздушним путем (ваздушни десант у разним формама), односно „маневар одоздо“ дејством подморница испод површине воде. Тиме су маневру дате много веће могућности не само у просторном смислу већ и у погледу остварења већег броја комбинација разних његових саставних елемената.

Неоспорно је да облик маневра има велику улогу и значај. Сам обухват или обилазак, као и њихове комбинације — ако се добро припреме и изведу — пружају услове за брзе и крупне резултате. Већ само довођење основних снага на бок или у позадину противника значи велико преимућство. Тиме се маневар противника, заправо његова ватра и удар (који су повезани са земљиштем, препрекама, осматрањем и фортификациским уређењем) доводи у тако неповољне услове дејства да се из њих најчешће мора извлачити новим, на брзу руку импровизованим маневром. Због тога су војсковође још у најранијим временима настојале да примењују обухвате и обиласке, који су их понекад још пре удара доводили до решења, нарочито ако су били изненадно изведени. Зато се и у најновије време осећа тежња да се ови облици маневра овековече изграђивањем савремене доктрине окружења типа савремене Кане.

На значај и облике маневра утичу и савремена борбена средства, јер она данас отежавају стварање непокретних фронтних и примену стационираних услова борбе. Ту се не ради само о томе да се спрече обухвати и обиласци брзопокретних и оклопних јединица везаних за комуникације, већ више о крупним ваздушно-десантним

¹⁾ Генерал Вилијем Мајли: „Неограничена покретљивост савремене армије“, Војно дело, 3/52 г.

формацијама, способним да се за врло кратко време и изненадно пребацују са једног војишта на друго и у позадину противника и да на тај начин брзо компромитују ма како јаку одбрану и њен непрекидни фронт. Њихов даљи квалитативни и квантитативни развој свакако ће изазивати промене у физиономији данашњег боја, стварајући нова начела, нове форме и нове могућности маневра.

Али, поред облика — форме маневра, за суштину самог маневра и његове конкретне особине још већи значај имају место, улога и величина осталих елемената (удар и ватра), чије су вредности и однос у сваком конкретном случају различите, условљавајући посебне и одређене тактичке поступке, што и чини особеност и оригиналност сваког маневра.

Удар је уствари блиско дејство ручним оружјем у вези са енергичним покретом, комбинованим са дејством ватре у циљу непосредног обрачуна. Он претставља најотсуднији моменат савременог боја, јер се њиме обично одлучује његов исход. Али, удар не треба схватити као неки кратак обрачун, који се завршава након краће борбе, већ као процес непосредног рвања у коме дејства обично трају док се не постигне решење. Ако противник услед удара буде разбијен или ако претрпи велике губитке и морално буде сломљен, онда он обично предузима повлачење, а често и пре непосредног удара прса у прса. Али, баш зато што се само ударом могу постићи крупни резултати, њему су увек тежиле морално снажне и добро руковођене армије. У савременом боју, удар је добио знатно већу снагу и замах, благодареди масовној примени тенкова и самоходне артиљерије. Сједињујући у себи оклоп са брзином и снажном ватром, тенкови су изменили ударну снагу боја у целини, тако да удар није више само прост налет пешадије, већ нова снага изражена у појачаној ватри и покрету.

Због постигнутих успеха и даљих изгледа за развој модерних ватрених средстава неки теоретичари сматрају да је опала досадашња улога блиске борбе као елемента маневра, па чак да је и преживела. Они сматрају да је моћ ватре толико порасла да она може све разорити и уништити још пре но што дође до удара — блиске борбе. Иако технички развој даје основа за слична прорицања, последња искуства су показала да удар, као непосредни обрачун, и даље остаје актуелно и неопходно средство за постизање решавајућих резултата, јер и најјача досада постигнута ватра није могла уништити све материјалне снаге и вољу за отпором морално јаке армије.

*

Ово изоловано разматрање појединих елемената имало је за циљ да укаже на њихов значај, улогу и место у оквиру маневра. Међутим, ако се не схвати какав је њихов узајамни однос и деловање у комплексу, не може се схватити ни сам маневар, јер се сваки од ових основних елемената преплиће са осталима. Тако, сам удар, у коме је изражена блиска борба, садржи у себи и покрет и ватру, а сам покрет, кроз мере обезбеђења, мора садржавати и ватру. А, опет, сваки од њих појединачно, као елемент маневра, носи у себи свој основни посебан садржај, који преовлађује у њему. И тек када се на бази кон-

кретне ситуације сви елементи повежу у јединствену целину — у којој је командант уметно одредио меру и начин примене сваког појединачно и истовремено их повезао и дао им најцелисходнији садржај — тек тада имамо идејну целину маневра. Разноликост у примени основних елемената маневра по улози, месту, снази и њиховом међусобном односу и чини велику разноврсност борбених дејстава, која се често и у току једне операције међусобно смењују у сагласности са конкретним условима и циљем који се жели постићи. Могло би се закључити начелном констатацијом да маневар обухвата усклађено дејство ватре, покрета и удара, где се покретом врши груписање основних снага ка тежишту дејства, а ударом — уз подршку ватре свих врста — наноси пораз противнику.

Како се изражава маневар, односно изабрана комбинација којом командант треба најуспешније и са најмање губитака да реши постављени задатак? Суштина, односно идеја маневра се види у командантовој одлуци, у којој се даје: циљ који се жели постићи, објекат дејства, груписање, борбени поредак и правац удара главним снагама, односно просторија и време где ће се и када удар (противудар) изводити.

У груписању снага и средстава, односно у самом борбеном поретку, у исто време се одражава и примена ватре, јер се ту види целокупна ватрена снага којом се располаже (артиљерија, минобацачи, авијација, тенкови и пешадија), као и њено груписање и ангажовање у односу на објекте дејства.

Главним правцем дејства изражава се покрет главних снага у односу на објекат, заправо најпогоднији правац којим ће се у току боја кретати главне снаге да би биле доведене у повољан положај и однос према основном објекту ради наношења удара. А одређивањем правца, односно просторије и времена ангажовања главних снага, изражава се и трећи елеменат — извођење удара (противудара) ради постизања решења.

Ма колико на први поглед изгледало оправдано мишљење да маневар у одбрани нема неке јаче идејности и да је ту све срачунато на ватру удруженоу са погодним земљиштем и утврђивањем, оно је ипак неприхватљиво, без обзира колико је бранилац инфериорнији у односу на противника. Напротив, ако се одбраном жели постићи позитиван циљ, онда се она мора заснивати на пуној активности израженој у различитим комбинацијама ватре, покрета и удара. Треба имати у виду да је проналажење форми и извођења дејстава у одбрани много сложеније и теже него у нападу и другим борбеним радњама. Бранилац нема толико иницијативе колико нападач тако да то мора надокнађивати много спретнијим и еластичнијим поступцима да би на време могао реагирати и брзо се оријентисати и прилагођавати условима које нападач и ситуација буду наметали, стварајући тиме услове и за преузимање иницијативе.

Имајући у виду да се кроз теорију у великој мери запоставља садржај маневра у одбрани, потребно је баш ово питање поново размотрити и уочити његове могућности у савременим условима. Ради тога ћу у даљем излагању разматрати маневар из оквира одбране.

Одбрана се најчешће изводи онда када смо у датом моменту и на датом правцу слабији од противника и када треба спровести што већу економију снага да би се сачувале што јаче снаге на главном правцу. Бранилац обично добија задатак да за извесно време сачува живу силу и одбрани неки важан објекат оперативног, економског, политичког или другог значаја, да добије у времену и тсл. Већ сам такав задатак нужно намеће и величину упорности и отсудности у дејству. На другој страни, мера упорности служи као основа за комбиновање таквог маневра који ће обезбедити извршење задатка. Крајња мера упорности прелази у отсудност, која нужно доноси одлучно решење. Према томе, правилно и прецизно постављање задатка има велики значај, нарочито за одбрану, јер прецизан задатак може послужити као сигуран основ за одређивање најповољнијег начина дејства у датој ситуацији. Због тога сматрам да термине „маневарска“ и „позициска“ одбрана (без обзира на то што су потребни за опште разматрање и анализу одбране у теорији) не треба уносити у одлуке и задатке који се постављају јединицама у заповести (како се то често чини), јер се одбранбени маневар и метод извођења које командант-замишља да оствари, често не може изразити ни једним од ова два појма, тако да ови термини понекад делују као наметнути, нарочито онда када се са теорије пређе на праксу.

За извршење сваког задатка командант треба да пронађе најцелисходнији поступак, другим речима да што правилније одмери величину, место и улогу сваког појединог елемента маневра. При избору маневра неопходно је да командант кроз процену целокупне ситуације уочи и одреди ону просторију која претставља најбитнији део одбране. То је нормално онај део земљишта са снагама на њему међусобно повезаним у јединствену ватрену и топографску целину, без којих одбрана у целини не би имала ни солидност ни стабилност. То су важни и привлачни објекти и за браниоца и за нападача, те им командант мора поклонити највећу пажњу. Пошто ће према томе земљишном отсеку обично изводити већи број нападних праваца, командант треба да процени и реши да ли ће се, у којој мери и у каквом односу бранити на сваком од тих праваца. То, уствари, значи да на основу процене праваца мора да нађе целисходно решење за груписање снага. При томе је свакако важно да одреди правилан однос и улогу првог и другог одбранбеног ешелона (резерве). Командантова идеја маневра огледаће се, на пример, у томе да ли ће употребити своје главне снаге за непосредно сламање напада противника — користећи при томе најпогодније особине земљишта и његово фортификациско уређење — или ће те главне снаге поставити на погодном месту у резервни ешелон за наношење удара у погодном моменту.

Иако је груписање снага у одбрани од најбитније важности, ипак се, због недостатка снага за обезбеђење већег броја праваца, често дешава да се при њиховом распореду не изражава стварно тежиште одбране. То се дешава и поред тога што се на једном од постојећих праваца нормално ангажују јаче снаге него на осталим правцима, јер снаге на том главном правцу ипак претстављају само мањи

део укупних снага јединице. Тако, на пример, ако би пешадиска дивизија која је добила да брани земљишни отсек ширине 10—20 км на који изводе три до четири правца, на главном правцу ангажовала један пук, а на остале правце остале снаге и у резерви задржала један батаљон, онда она не би могла благовремено и на критичном месту да концентрише ни половину својих снага. А како би то изгледало тек онда ако би противник усмерио свој главни удар тамо, где га дивизија није предвидела. Због тога командант мора имати више смелости и одлучности при груписању, да би истим снагама, али погоднијим маневром, могао обезбедити успех одбране. То је утолико важније уколико бранилац располаже мањим снагама, уколико штити крупнији објекат и уколико брани шири фронт.

Из изложеног се види да су маневар и начин одбране у највећој мери одређени самим груписањем главних снага. Ако су главне снаге одређене у први борбени ешелон, коме је нормално намењен више статичан карактер дејства, то се и маневар углавном своди на меру упорности коју ће ове снаге испољити. Ако главне снаге образују резервни ешелон, онда се оне тако групишу да могу благовремено извршити противудар на оном правцу — простору на коме се жели постићи решење. Таквим груписањем изражава се онај покретни и активни удео маневра који треба да доведе до одлучног удара, којим се постиже решење. Тако се проценом ситуације и размишљањем о најпогоднијој употреби снага ствара идеја маневра у одбрани. Другим речима, солидном проценом свих елемената ситуације и сагледавањем њихове међусобне везе долази се до закључка у којој мери, кад и како треба применити ватру, покрет и удар, да би се за најкраће време и са најмање жртава постигао циљ. На основу тога оформљује се борбени поредак, одређује прецизан састав и улога сваког појединог дела и прецизира начин како ће сваки део дејствовати у датим условима. Тај процес се даље наставља кроз припреме и постављање задатака почев од највише јединице па све до војника и борбеног средстава, тако да се општа слика маневра у овим периферним деловима конкретизованих послова и задатака тешко може препознати. Ово зато, што су мере у циљу спровођења маневра у најнижим инстанцама толико разноврсне или личе једна на другу, да се из њих често не види да ли се ради о нападу или одбрани јединице која организује целу ствар.

*

У којој ће мери нека армија испољавати поједине елементе маневра и какав ће значај имати ти елементи, зависи од опште ситуације, а нарочито од стања и могућности дотичне армије. Природно је да армије индустријски и привредно снажних земаља располажу бројним и савременим ватреним и другим техничким средствима и да на њима заснивају свој начин дејства и доктрину уопште. Зато економски заосталије, али политички правилно вођене земље, морају придавати прворазредан значај моралном елементу који у првом реду долази до изражаја у удару — блиској борби. У недостатку материјално-техничких средстава удар и покрет постају битни елементи у

концепцији маневра. У нашем Народноослободилачком рату, нарочито у његовом првом периоду, недостајао је елеменат ватре, онакав какав одговара савременом боју. Готово редовно се није располагало одговарајућом количином артиљерије, минобацача, авијације, муниције и других ватрених средстава која чине основу савременог ватреног система. А да би се ипак могао водити успешан рат, овај недостатак се морао надокнађивати појачаном применом остала два елемента маневра (покрет и удар).

Иако су се налазиле у неповољним општим условима, наше јединице су постизале значајне успехе благодарећи вештој примени сва три основна елемента маневра. Због техничке надмоћности противника природно је да су улога и међусобни однос појединих елемената маневра имали специфично обележје. Због инфериорности у наоружању и муницији, било је нужно да се покретом и блиском борбом надокнађује недостатак ватре, тј. да се пронађу и користе такви начини дејства којим ће се не само избећи непријатељска надмоћна ватра, већ и тући непријатељ. Одатле је произашао велики значај бомбаша, тих смелих људи, који су се пузећи довлачили и уништавали непријатељске бункере, склоништа, ВП артиљерије, штабова и др., извршавајући оне задатке који данас нормално спадају у обавезу артиљерије, минобацача, авијације и др. Због недостатка сопствене ватре наши покрети и напади почињали су и највећим делом се одигравали ноћу или под заштитом магле, са циљем да бисмо избегли непријатељску уништавајућу ватру са земље (коју нисмо имали чиме неутралисати) као и ударе авијације и тенкова. Поред тога, да би се избегла организована масовна ватра (која је нормално планирана за дејство са фронта) и да би се постигло изненађење, наше јединице су дугим и сабилазним покретима довођене у повољан положај и однос према објекту дејства (на бок — позадину), одакле су наносиле удар редовно надмоћнијем противнику.

Ако се посебно погледа на наша одбранбена дејства видеће се да она нормално нигде нису имала карактер упорног држања положаја — земљишта. Према идеји маневра, на коју је друг Тито више пута указивао, одбрана се није смела ограничавати на круто и упорно држање положаја — фронта, већ се основним снагама морало активно дејствовати, појављујући се вештим покретима на најосетљивијим местима нападачевог борбеног поретка, предузимајући снажне и изненадне противударе. Такав начин дејства, који је произилазио из услова у којима смо живели и борили се, носио је у себи силу закона. Иако је пракса потврдила да снага одбране у нормалним условима почива на ватри, ипак смо у нашем рату — пошто нисмо располагали довољном снагом ватре — морали примењивати начин одбране који је више почивао на покрету и активности, непрекидно стварајући услове за ударе мањих и већих снага у циљу разбијања и уништавања нападача. Иначе, крута и искључива примена постојећих теориских начела бесумње би довела до колизије са објективно постојећим условима, а тиме и до неуспеха.